

Research article

Research of Literary Texts in Iraqi Career
Vol. 2, Issue 3, Autumn 2021, pp. 15-37

The Difference between the Eight Ancient Manuscripts of Anvari Divan and the Correction of Modarres by the Number of Poems and Pieces

Aliraza Emami

Associate Professor, Department of Persian Literature, Tehran University, Tehran, Iran.

Atafe Tahmasbi Garkani*

Ph.D. Candidate in Persian language and literature, Tehran University, Tehran, Iran.

Received: 27/ 07/ 2021

Acceptance: 12/10/ 2021

Abstract

The first step in recognizing, examining and criticizing a poet is to have a work by him that has undergone the least change and occupation. In the leading article, after introducing some ancient and valuable copies of Anvari's poems, the difference between the poems and pieces in Anvari's divan is corrected by Modarres's correction with this exquisite copy. The importance of paying attention to these differences becomes apparent when examining the literary and linguistic status of poems that are listed in ancient versions but do not exist in the two aforementioned corrections. These poems are from Anvari due to their stylistic features, and not registering them in the existing editions will cause Anvari's Divan to be incomplete. The non-recording of these poems (even due to ethics) and on the other hand the recording of poems that are not Anvari according to their stylistic features and ancient versions, makes any study of Anvari poetry, style, features and its critique impossible. Therefore, after a complete review of the eight ancient and original manuscripts of Anvari's poems, a comprehensive list of all the poems and fragments contained in this copy was prepared, and finally the difference between this list and the poems and fragments in Anvari's Divan Modares's correction by tables. In order to confirm the accuracy of their attribution to Anvari according to the number of times a poem or a piece has been recorded in the manuscript and also to examine their stylistic features, in order to comment on Anvari's poetry, its features and its critique.

Keywords: Anvari, Critical Correction, Razavi, poems.

* Corresponding Author Email:

a.tahmasbi@ut.ac.ir

پژوهشنامه متون ادبی دوره عراقی
سال دوم، شماره ۳، پاییز ۱۴۰۰ هـ ش، صص ۳۷-۱۵

تفاوت هشت دست‌نویس کهن دیوان انوری با تصحیح استاد مدرس در تعداد قصاید و قطعات

علیرضا امامی

استادیار زبان و ادبیات فارسی دانشگاه تهران، تهران، ایران.

عاطفه طهماسبی گرکانی*

دانشجوی دکتری زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه تهران، تهران، ایران.

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۰۷/۲۰

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۰۵/۰۵

چکیده

نخستین گام برای شناخت، بررسی و نقد یک شاعر، در دست داشتن اثری از اوست که کمترین تغییر و تصرفی در آن رخ داده باشد. در نوشته پیش‌رو پس از معرفی چند نسخه کهن و ارزشمند از اشعار انوری، تفاوت قصاید و قطعات در دیوان انوری تصحیح استاد مدرس با این نسخ نفیس بررسی می‌شود. اهمیت توجه به این تفاوت‌ها وقتی آشکار می‌شود که جایگاه ادبی و زبانی اشعاری که در نسخ کهن درج شده‌اند، اما در دو تصحیح نام‌برده وجود ندارند، بررسی می‌شود. این اشعار با توجه به ویژگی‌های سبکی از آن انوری هستند و ثبت‌نشدن آن‌ها در چاپ‌های موجود موجب ناقص ماندن دیوان انوری می‌شود. ضبط‌نشدن این اشعار (حتی به دلیل رعایت اخلاق) و از سوی دیگر ثبت اشعاری که طبق ویژگی‌های سبکی و نسخ کهن از آن انوری نیستند، هرگونه مطالعه در مورد شعر انوری، سبک، ویژگی‌ها و نقد آن را غیرممکن می‌کند. از این‌رو، پس از بررسی کامل هشت دست‌نویس کهن و اصیل اشعار انوری، فهرستی جامع از تمام قصاید و قطعات مندرج در این نسخ تهیه شد و در نهایت تفاوت این فهرست با قصاید و قطعات مندرج در دیوان انوری تصحیح استاد مدرس به تفکیک در جدول-هایی ارائه گردید تا با توجه به تعداد دفعاتی که یک قصیده یا قطعه در نسخ ثبت شده‌اند و نیز بررسی ویژگی‌های سبکی آن‌ها صحت انتساب آن‌ها به انوری تأیید شد تا از این رهگذر اظهارنظر درباره شعر انوری، ویژگی‌ها و نقد آن میسر شود.

واژه‌های کلیدی: انوری، تصحیح، مدرس رضوی، قصاید، قطعات، نسخ اقدم.

۱. مقدمه

۱-۱. بیان مسأله

قضاوت دربارهٔ ویژگی‌های زبانی، ادبی و فکری یک اثر در صورتی به درستی امکان‌پذیر است که تصحیحی منقح، دقیق و برگرفته از کهن‌ترین دست‌نویس‌های باقیمانده از آن در اختیار باشد. قابل‌توجه‌ترین چاپ‌های موجود از دیوان انوری یکی، تصحیح محققانهٔ مدرس رضوی است و دیگری، نتیجهٔ زحمات سعید نفیسی. این هر دو اثر، محاسن و معایبی دارند که مهم‌ترین آن‌ها در مورد چاپ نفیسی رعایت نکردن ضبط نسخه‌بدل‌ها و در مورد اثر مدرس رضوی، در دست نبودن چند نسخهٔ خطی قدیمی و بااهمیت است. بررسی سبک‌شناسانه در صورت در دست داشتن متنی منقح و با کمترین دست‌کاری، اعم از عمدی و غیرتعمدی، ممکن است. درک، دریافت و نقد و بررسی ویژگی‌های زبانی، ادبی و صور خیال اثر و ارتباط با ساحت فکری نگارنده آن که تلذذ ادبی را موجب می‌شود، نهایت آمال یک پژوهشگر ادبی است و این مهم ممکن نمی‌شود مگر در سایهٔ دسترسی به متن اصلی که از ذهن شاعر یا نویسنده تراویده است؛ از این‌رو، تصحیح روش‌مند و علمی هر اثر ادبی، لازمه و مقدمهٔ بررسی آن اثر است؛ زیرا هرچه یک متن به شکل و ساخت اولیهٔ خود نزدیک‌تر باشد، اظهارنظر دربارهٔ آن، منصفانه‌تر و دقیق‌تر می‌شود.

۱-۲. پیشینهٔ تحقیق

شریفی صحنی و پورخالقی چترودی (۱۳۹۱) به معرفی چند شعر انوری می‌پردازند که در تصحیح‌های پیشین ثبت نشده‌اند، اما در نسخهٔ کهن مجلس به تاریخ ۶۰۸ قمری وجود دارند که با توجه به قدمت و اصالت این نسخه حائز اهمیت هستند.

کرمی و همکاران (۱۳۹۲) به برخی غلط‌های موجود در دیوان مدرس رضوی و رفع آن‌ها با توجه به نسخه‌بدل دیوان و نسخ مورد بررسی خود پرداخته‌اند.

نورایی و احمدپور (۱۳۹۵) با برشمردن اشکالات چاپ‌های نفیسی و مدرس رضوی و معرفی نسخ جدید، روش خود را در تصحیح مجددی از دیوان انوری که بر اساس نسخهٔ دانشگاه تهران که بدون تاریخ است و برای قرن ششم یا اوایل هفتم است، ارائه کرده‌اند.

منصوری (۱۳۹۵) پس از معرفی کهن‌ترین دست‌نویس دیوان انوری، یعنی نسخهٔ کتابخانه مجلس به تاریخ تحریر ۶۸۰ ه.ق، برخی اشکالات و تصحیف‌های تصحیح‌های موجود را برشمرده و ۲۱ بیت از دیوان انوری را بر اساس این نسخه، اصلاح کرده است.

ذبیحی (۱۳۹۵) علاوه بر روشن کردن صورت درست ابیاتی از دیوان انوری و بازشناسی برخی از نواذر لغات و ترکیبات و بعضی تعبیرات و تصاویر شعر وی، نقش بی‌بدیل نسخه‌های کهن مغفول در تصحیح دیوان شاعر و از سوی دیگر میزان سهو و کاستی در قرائت نسخه‌های استفاده شده در تصحیح دیوان را بیان کرده است.

ذبیحی (۱۳۹۸) در مقاله خود به معرفی و انتشار ۴۳ بیت نویافته از انوری، شامل ۴ غزل، ۴ قطعه و ۲ رباعی، برمبنای پنج نسخه کهن دیوان او از سده هفتم تا نهم هجری پرداخته است. از میان نسخه‌های مورد استفاده در این پژوهش، چهار نسخه از دسترس مصححان دور مانده و یک دست‌نویس، نسخه اساس تصحیح مدرس رضوی بوده است. در اثبات تعلق اشعار نویافته به انوری گذشته از پشتوانه نسخه‌ها که همه از نسخه‌های کهن و معتبر دیوان انوری محسوب می‌شوند، از قراین سبک‌شناختی نیز استفاده شده است.

۱-۳. روش تحقیق

این پژوهش به روش توصیفی-تحلیلی با استفاده از منابع کتابخانه‌ای و بررسی هشت نسخه کهن از اشعار انوری گردآوری شده است و از نظر هدف، از نوع پژوهش‌های کاربردی است. جامعه آماری این تحقیق را مجموعه قصاید و قطعات انوری مندرج در هشت نسخه کهن که پیش از قرن نه بررسی شده است، تشکیل می‌دهد. برای این منظور، پس از بررسی کامل هشت دست‌نویس کهن و اصیل اشعار انوری، فهرستی جامع از تمام قصاید و قطعات مندرج در این نسخ تهیه شد و در نهایت، تفاوت این فهرست با قصاید و قطعات مندرج در دیوان انوری تصحیح مدرس رضوی به تفکیک در جدول‌هایی ارائه شد تا با توجه به تعداد دفعاتی که یک قصیده یا قطعه در نسخ ثبت شده‌اند و نیز بررسی ویژگی‌های سبکی آن‌ها صحت انتساب آن‌ها به انوری تأیید شود تا از این رهگذر اظهار نظر درباره شعر انوری، ویژگی‌ها و نقد آن میسر گردد.

۱-۴. معرفی نسخ مورد بررسی

به دلیل اهمیت تاریخ نسخه‌ها در مطالعات سندشناختی، در این تحقیق فقط به برخی از مهم‌ترین نسخه‌های پیش از سال ۸۰۰ پرداخته شده است که عبارت‌اند از:

- نسخه متعلق به مجلس شورای اسلامی به شماره ۸۶۶۶۶: این نسخه، به خط نسخ قدیم، نگاشته شده و کتابت آن طبق تاریخی که در انتهای کتاب درج شده در سال ثمانین و ستمائه (۶۸۰ هجری قمری) به پایان رسیده است. سعید نفیسی و مدرس رضوی، این نسخه را در تصحیح خود به کار نبرده بودند. نشان اختصاری این نسخه «م» است.

- نسخه شماره ۴۱۱۳ کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران: این نسخه بدون تاریخ، کامل نیست و آغاز و انجام آن ناقص است. بعضی از اوراق آن نیز درهم‌ریخته است. تعداد قابل توجهی از اشعار مسلم انوری به دلیل آسیب‌دیدگی این نسخه در آن درج نشده است و برخی غلط‌های فاحش اعم از زبانی و املائی در آن به چشم می‌خورد، اما چون از رسم‌الخط آن می‌توان دریافت که قدمت زیادی دارد، شایان توجه است. نشان اختصاری این نسخه «ش» است.

- نسخه مجموعه دواین کتابخانه مینوی به شماره ۲۳۴/۳ در دو جلد: اصل این دست‌نویس که دیوان‌های ابوالفرج رونی، ازرقی هروی، انوری، عثمان مختاری و رباعیات مجد همگر را در بر دارد به کتابخانه موزه بریتانیا متعلق است. کاتب آن محمدشاه بن علی بن محمود اصفهانی است و تاریخ کتابت آن روز سه‌شنبه

ششم ربیع‌الآخر سال ۶۹۲ هـ.ق است که در برگ ۱۷۱ در انتهای دیوان عثمان مختاری ثبت شده است. دیوان انوری در این مجموعه ۸۶ برگ از ورق ۳۶ تا ۱۲۲ است و هر صفحه چهار ستون ۳۱ سطر دارد. نشان اختصاری این نسخه «ب» است.

- جنگ هفده شاعر کتابخانه مجلس به شماره ۸۷۸۳۴: این جنگ به تاریخ ۶۹۵ هـ.ق کتابت شده و برگزیده اشعار هفده شاعر است که عبارت‌اند از: ۱. فردوسی ۲. خواجه نصیر ۳. سنایی ۴. ازرقی ۵. نظامی ۶. شمس طبری ۷. رشید و طواط ۸. سوزنی ۹. سراج‌الدین قمری ۱۰. انوری ۱۱. خاقانی ۱۲. مجیرالدین بیلقانی ۱۳. اثیرالدین اخسیتیکی ۱۴. سراج‌الدین قمری ۱۵. ظهیر فاریابی ۱۶. سعدی ۱۷. شرف شفروه. این نسخه هفده ترنج و هفده سرلوح کتیبه دارد. نشان اختصاری این نسخه «م» است.

- نسخه چستریتی: دیوان ده شاعر کتابخانه مینوی در مجموعه دواین به شماره ۱۰/ ۲۴۸ بخش ۳ کتابخانه مرحوم مینوی ثبت شده است. اصل این نسخه که دیوان ده شاعر را در بر دارد، به شماره ۱۰۳ به کتابخانه ملی ایرلند (چستریتی) متعلق است. دیوان انوری در این مجموعه، ۹۷ برگ است و هر صفحه، چهار ستون ۲۹ تا ۳۱ سطر دارد. تاریخ پایان کتابت نسخه، روز دوشنبه ۲۳ ذی‌الحجه سال ۶۹۹ هـ.ق و کاتب آن، محمدشاه بن علی بن محمود اصفهانی است. نشان اختصاری این نسخه «ج» است.

- دیوان انوری نسخه کتابخانه فاتح استانبول: فیلم این نسخه در کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران به شماره ۵۱-ف نگهداری می‌شود و تاریخ کتابت آن ۷۰۶ هجری است. این نسخه شامل ۲۱۶ برگ با صفحات دو ستونی در ۲۳ سطر و به خط محمد بن عبدالله بن محمد الحافظ است. کاتب، تاریخ کتابت را در پایان نسخه چنین ذکر کرده است: «تمام شد دیوان خاتم الشعراء افضل الفضلا اوحدالدین انوری قدس الله روحه و ادر علیه فتوحه به فرخی و فیروزی و خجستگی و به‌روزی در اواخر ماه شوال سنه ثمان و سبع مائه» نشان اختصاری این نسخه «ف» است.

- نسخه هدایی کتابخانه دکتر مینوی به بنیاد شاهنامه: این نسخه به شماره ۱۸۵ ثبت شده و تاریخ کتابت آن، سال ۷۵۹ است. مهر دیگری که در این نسخه درج شده، به نام کتابخانه مؤسسه مطالعات و تحقیقات فرهنگی واحد استاد مینوی است. این نسخه در کتابخانه اونیورسیتیه به شماره F.496 ثبت شده است و دیوان ظهیر و انوری بوده که مرحوم مینوی برای دانشگاه تهران عکس گرفته‌اند. نشان اختصاری این نسخه «ی» است.

- نسخه دیوان انوری کتابخانه مجلس شورای اسلامی به شماره ثبت ۸۶۵۵۴: تاریخ پایان کتابت این نسخه، جمعه ۲۰ صفر سال ۷۸۵ هجری قمری است و کاتب آن احمد بن علی بن احمد شیرازی بوده است. هیچ‌کدام از مصححان پیشین و حتی مرحوم شهیدی، این نسخه را به کار نگرفته‌اند و از جهت قدمت، نسخه‌ای قابل توجه است. نشان اختصاری این نسخه «م» است. مشخصات نسخ مورد بررسی به‌اجمال در جدول ۱، آورده شده است.

جدول ۱، ۱. مشخصات کلی نسخه‌های به‌کاررفته در این تحقیق

محل نگهداری	کتابخانه مجلس	کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران (فیلم)	کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران (فیلم)	کتابخانه مینوی	کتابخانه مجلس	کتابخانه مینوی	کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران (فیلم)	کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران (فیلم)	کتابخانه مجلس
سال کتابت (ه.ق)	۶۸۰	بی تا (احتمالاً آغاز قرن ۷)	۶۹۲	۶۹۵	۶۹۹	۷۰۸	۷۵۹	۷۸۵	
نشان اختصاری	م	ش (شهادی)	ب (بریتیش میوزیم)	۱م	چ (چستریتی)	ف (فاتح استانبول)	ی (یونیورسیته)	۲م	

۲. بحث و بررسی

در این قسمت از پژوهش، تفاوت‌های شایان‌توجه قصاید و قطعات انوری در کهن‌ترین دست‌نویس‌ها با چاپ مدرس رضوی بررسی می‌شوند و با شواهد سبکی، تاریخی و به‌پشتوانه اقدام نسخ، ضبط صحیح‌تر پیشنهاد می‌شود.

۲-۱. تفاوت مطلع‌های قصاید موجود در نسخ مورد بررسی با تصحیح مدرس رضوی

ردیف	مشخصات نسخه	مجلس ۶۸۰ (م)	شهادی (ش)	بریتیش (ب)	چنگ مجلس (۱م)	چستریتی (ج)	فاتح (ف)	یونیورسیته (ی)	مجلس ۷۸۵ (۲م)
	مصراع قصیده								
۱	دوش چون چشمه خورشید سپهر دوار (تفاوت در مطلع) دی چو بشکست شه‌شاه فلک نوبت بار (این قصیده در «ب»، «ج»، «ف» به‌صورت «دی چو بشکست شه‌شاه فلک نوبت بار / وز سرپرده شب گرد جهان کرد حصار» آمده است)		۴۴ و ۴۳	۷۱ و ۷۲		۲۹ و ۳۰	۲۳ و ۲۲	۲۳ و ۲۲	۱۰۵ و ۱۰۶ و ۱۰۷
۲	صاحب‌عید بر تو خرم باذ (در ب به مطلع «خسروا ملک بر تو خرم باذ» آمده است و در ج یک‌بار به مطلع صاحب‌... و بار دیگر به مطلع خسروا آمده است)	۵۰		۵۸ (خسرو) ۷۶ (صاحب)	۱۲۲ و ۱۲۳	۸	۶۳ و ۶۴	۹	
۳	ای خداوندی که هر کز طاعت سر در کشد (ای خداوندی که هر کز از خدمت گردن کشد)		۹۶	۹۳		۵۱ و ۵۲	۱۱۷	۸۷	۱۲۸

قصیده به مطلع:

«دوش چون چشمه خورشید سپهر دوار گشت از چشم نهان در پس پرده شب تار»

در تصحیح مدرس با مطلع:

«دی چون بشکست شه‌شاه فلک نوبت بار وز سرپرده شب گرد جهان کرد حصار»

آغاز می‌شود و مطلع این قصیده در سه دست‌نویس کهن «ش»، «ی» و «م» در تصحیح مدرس نیامده و در تصحیح نفیسی بیت دوم این قصیده است. انتخاب مدرس همچون نسخه «ب»، «ج» و «ف» است؛ بنابراین این قصیده در شش نسخه کهن قابل‌استناد و نیز در تصحیح مدرس وجود دارد، اما تفاوت این ضبط‌ها در بیت آغازین این قصیده است. در مورد انتخاب نفیسی به ضبط هر دو بیت به‌عنوان بیت اول و دوم قصیده با توجه به سبک انوری، امری بعید است که در بیت اول «دی چو بشکست...» سخن از دیروز باشد و در بیت بعد «دوش چون...»؛ زیرا رعایت عناصر روایت نیز حکم می‌کند که از نظر زمانی یا دوش را برای ما

روایت کند یا دی را. در «ش»، «ی» و «م» تنها بیت «دوش... آمده و بیت «دی...» در کل قصیده وجود ندارد. در «ب»، «چ» و «ف» نظیر تصحیح مدرس، بیت «دی...» مطلع قرار داده شده و بیت «دوش...» در کل شعر وجود ندارد. در چاپ نفیسی این قصیده به شکلی ضبط شده است که در بیت ۳ با ۴ و ۵ با ۶ تکرار قافیه دیده می‌شود در صورتی که در ضبط نسخ مورد بررسی در این پژوهش، چنین مشکلی پیش نمی‌آید؛ بنابراین به ضبط این قصیده در چاپ نفیسی می‌توان به دیده تردید نگریست. در انتخاب ضبط قصیده به مطلع اول «دی چو بشکست...» یا «دوش چون...» باید گفت از نظر زمانی نسخه «ش» تاریخ ندارد، اما به نظر استاد شفیع کدکنی این نسخه یکی از قدیمی‌ترین نسخه‌های خطی دیوان انوری است (شفیعی کدکنی، ۱۳۹۴: ۶۹). البته از نظر نسخه‌هایی که زمان کتابت آن‌ها ثبت شده، نسخه «م» کهن‌ترین زمان را به خود اختصاص داده است که این قصیده در آن ثبت شده و احتمال می‌رود در اوراق ازین رفته آن بوده باشد؛ به هر روی، از نظر قدمت، با توجه به نظر شفیع کدکنی باید «ش» را ملاک قرار داد، اما با توجه به اشتباهات فاحشی که در ضبط ابیات دارد و نیز تعداد قابل توجهی از اشعار که در این نسخه درج نشده‌اند یا ازین رفته‌اند، بهتر است بنای قضاوت را بر پایه این نسخه قرار ندهیم؛ از این رو، به نسخه «ب»، «چ» ارجاع داده می‌شود که از نظر قدمت و نیز صحت قابل توجه هستند. در هر دوی این نسخه‌ها نظیر تصحیح مدرس، بیت «دی...» مطلع قرار داده شده است. از نظر سبکی نیز تمام قصاید انوری با مطلع آغاز می‌شوند که خوانش روان و مستحکمی دارند؛ در صورتی که در بیت «دوش چون...» برای خواندن «در پس پرده شب تار» به تکلف می‌افتیم؛ بنابراین با توجه به شواهد سبکی و نیز قرائن نسخ اقدم، احتمال می‌رود ضبط صحیح این قصیده با مطلع ذیل باشد:

«دی چون بشکست شه‌شاه فلک نوبت بار   وز سراپرده شب گرد جهان کرد حصار»

قصیده دوم در نسخه «چ» و نیز چاپ نفیسی به مطلع:

«خسروا ملک بر تو خرم باد   کل گیتی تو را مسلم باد»

موجود است، اما در تصحیح مدرس و نسخه‌های «م»، «م ۱»، «ف» و «ی» به صورت ذیل است:

«صاحب عید بر تو خرم باد   کل گیتی تو را مسلم باد»

در نسخه «ب» این قصیده دو بار درج شده است: بار اول به صورت «خسروا ملک...» و بار دوم به صورت «صاحب عید...».

از نظر قدمت و اصالت نسخه، ضبط «صاحب عید...» برتری دارد. از نظر تاریخی و با توجه به عنوان قصیده در نسخ خطی و چاپ نفیسی، این قصیده خطاب به سلطان سنجر است و تنها در «ف» آمده: در مدح صاحب ناصرالدین طاهر گوید. در هیچ کدام از نسخه‌ها سخن از تبریک عید نیست و در عناوین ذکر شده «فی مدحه». از نظر سبکی، انوری در اشعار خود سلطان سنجر را «سلطان»، «خسرو»، «خدایگان» و «ملک» خطاب می‌کرده و «صاحب» را در خطاب به «صاحب ناصرالدین طاهر» وزیر سلطان سنجر به کار می‌برده است. با توجه به این قرائن احتمال می‌رود ضبط «خسروا ملک...» برتری داشته باشد.

۲-۲. قطعات موجود در نسخ مورد بررسی که در تصحیح استاد مدرس نیستند

شماره	مشخصات نسخه بیت اول قطعه	مجلس ۶۸۰ (م)	شبه‌دلی بی تا (ش)	بریتیش ۶۹۲ (ب)	جنگ مجلس ۶۹۵ (۱م)	چستریتی ۶۹۹ (ج)	فاتح ۷۰۸ (ف)	یونورسته ۷۵۹ (ی)	مجلس ۷۸۵ (۳م)
۱	چون ... بکر مدحت آوردم ... خاطر دریذم از سودا			حاشیه ۱۰۰			۹۴	۱۲۲	
۲	شرابم مده بی حریف ظریف که بی آسمان کس ندید آفتاب	۱۶۳							
۳	سه شبان‌روز شد که از مستی بازنشاخت روز را از شب			۲ج۶					
۴	تاج عمزاد از کجا برخاسته‌ست آخر بگوی همچنین بی موجی این دشمنی‌ت			۹۰		۷۱	۱۴۲	۱۰۹	۱۸۸ و ۱۸۹
۵	آن شنیدستی که روزی زیرکی با ابلهی گفت: کین والی شهر ما گدایی بی‌حیاست			۱۰۳		۶۵	۹۴		۱۶۸
۶	تا حادثه قصد آل عمران کردست کس نیست که او حدیث احسان کردست	۵۵							۱۶۵
۷	اعتقادی درست دار چنانک اعتمادت بدان نباشد سست	۱۶۰		حاشیه ۹۹		۶۷	۱۰۱		
۸	بدان خدای که در جستجوی قربت او مسافران فلک را قدم بفرسوزست	۱۱۸	۹۵	۹۴		۵۴	۱۰۹	۱۰۲	۱۵۲
۹	من کس کس نیم به نفس خودم لاجرم هر که چون من ست کس است					۶۵			

		۱۰۰			۲ج۴ و مجدد در ۲ج۶		دی مرا حاجب امیر به خشم گفت: روکت امیر ندهد لوت	۱۰
		۱۵۲	۷۵		حاشیه ۲ج۶		گفت صاحب غرض که بد گفتند در سرای فلان فلان و فلانت	۱۱
۱۸۹	۱۲۱	۹۷	۷۱		۹۱		عمزاد ز حج باز رسیدست به بویی با توبره طاعت و انبان کرامت	۱۲
						۱۱۴	ای سید و مهتری که فضل بنیاد علوم را ستونست	۱۳
		۱۰۲ و ۱۰۱					ای خداوندی که از دریای دست فایض کمترین خواهنده را چون کان فراوان خواستست	۱۴
۱۸۰	۱۲۰	۱۵۲	۷۱		۲ج۷	۱۶۱	انوری را زنی ست زانیه که ازو هر که در جهان زانیست	۱۵
و ۱۸۰ ۱۸۱	۱۲۰	۱۵۹	۷۵ (ثلثه) (ه)		۲ج۷ (تکمه)		این دختر تکیه عصمت‌الدین سرمایه زهد و نیک‌نامیست	۱۶
		۱۵۳ و ۱۵۲					مصطفی چون ز مکه هجرت کرد مدتی مکه جفت هجران گشت	۱۷
			۷۵				گفت مشرف کامیر بر عامل خط نارایجت نیست به گوشت	۱۸
		۱۰۲					صوفی حظیره حاش الله کز باک حظیره می نهذ گنج	۱۹
۱۸۸	۱۰۹	۱۰۲	۷۳		۱۰۰		چو آب‌روی نیفزایدم ز مدح و غزل چرا به آتش فکرت همی بکاهم روح	۲۰

						۱۶۴	به طبع اندرون شعر دارم بسی به هنگام گفتن زبان فصیح	۲۱	
۱۸۸	۱۱۶	۱۱۹	۷۲		۹۹		صفی محمد تاریخی ای جهان نفاق جهان به حادثه تاریخ تو ز سر گیراذ	۲۲	
		۱۱۶					چو چاره نیست مردم را ز گاذا نیاید گاذا جز ترک پری‌زاذا	۲۳	
۱۷۲	۱۱۱ و ۱۱۲	۱۱۳	۶۶		۱۰۳	۹۵ و ۹۶	مردم از مشتری و زهره چرخ خود سعادت چرا طمع دارذ	۲۴	
		۱۳۱	۷۳		۱۰۱		نیک‌مردی‌ست این علی سالار نکنذ زر به کف نه می نوشذ	۲۵	
		۱۰۲					دوش هندوی مست ترکی را کی رخ از باذه بر فروخته بوذ	۲۶	
		۱۳۹	۷۵		۲ج۶ (گاذاذن)		چو گویند داذاذن چرا می دهی دلت زین قبل گرچه پر غم بوذ	۲۷	
۱۸۲	۱۲۷ و ۱۲۸	۱۳۵	۶۱ و ۶۲		۲ج۷	۱۱۲	۱۰۵	تو آن کریمی کافراط اصطناع کفت بذان کشیذ که کان همچو بحر ناله کنذ	۲۸
						۵۷		بس دور که چرخ و اختران بگاذازند تا مردوشی چو بوالحسن باز آرند	۲۹
						۱۸ افتاد گی نسخه		جود غمام نایزه بر خلق کی گشاذ چون دست درفشان تو آن فتح باب کرد	۳۰

۳۱	ای خداوند روزگار آن نیست که بذی‌هاش در شمار آید	۷۶ و ۷۷	۲۶	۹۵	۵۱ و ۵۲	۱۱۸	۹۲ و ۹۳	۱۳۶ و ۱۳۷
۳۲	هفت مدبر مدبر ملکند چون اجل جمله قاطعان امید			۱۰۴	۶۶	۱۱۳	۱۱۹	۱۷۷
۳۳	قاضیا داستان خرزۀ تو دور و نزدیک و خاص و عام شنید			۲ج۴	۷۴	۱۱۳ و ۱۱۴	۱۲۸	۱۹۳
۳۴	ایا وجود تو را فیض جود واهب کل به عمر و ملک سلیمان و نوح داده نوید	۱۱۸		۹۶	۵۵	۱۱۰ و ۱۱۱	۱۱۸	۱۶۶
۳۵	دشمن و دوست نیست ... مرا زانک او هر دو را یکی شمرد	۱۶۲		۱۰۰	۷۲	۱۱۲		۱۹۲
۳۶	در مستی اگر بنده خوایم شاید می دیده ببندد ار چه دل بگشاید							۱۸۶
۳۷	چون ز خوان مایه خود لاف زند خواجه بگوی پایه خوان به ... زنش که به دروغ زند			۲ج۶	۷۵	۱۳۲		
۳۸	بلخ دو غماز برانداختند اصل نشد فرع چه تن می زند					۱۱۶		
۳۹	یارب آن روز بریطش بگسل تا به بستنش روزگار شود			۲ج۷	۷۳	۱۲۳		
۴۰	آخر آن زن به مزد را نرسد که مرا خام قلتبان گوید	۱۶۲			۷۲	۱۰۸	۱۲۱	۱۸۸
۴۱	روسی خواهر و زنی چندند کی خری را به یک نواله کنند			۲ج۶	۱۳ و ۷	۶۹		

		۱۳۱	۷۱				طیبتی طرفه طرفه خواهم کرد سعد دین استماع فرماید	۴۲
		۱۱۲					اسباب نشاط جمله داریم جز طلعت تو کی می‌باید	۴۳
۱۹۲		۱۲۰	۷۳		۱۰۰		مرا گویی به دستم زر شود خاک چنان چون در صدف باران شود دُر	۴۴
۱۸۴	۱۲۸ و ۱۲۹	۱۱۹	۷۰		۹۸	۱۱۴	ایا بزرگ زمانه که در سخا و هنر ترا نظیر ندانم به جز نیا و پدُر	۴۵
		۱۲۱	۷۴				هر که از من بخواهد این دفتر یا بدزدد به عادت منکر	۴۶
۱۸۹	۱۱۵	۱۲۰	۷۲	۱۲ ۶		۱۷۱	خلق عالم وضع گیر و شریف اهل دنیا صغیر گیر و کبیر	۴۷
۱۸۳	۱۱۳ و ۱۱۵	۱۲۶ عزیز کرده ز خلق	۶۹		۱۰۱		ای خدایت ز خلق کرده عزیز بنده را هست میهمان عزیز	۴۸
۱۵۰	۱۰۱	۱۲۶	۵۴		۹۴		ای به تو دین عزیز و دنیا خوار خوار شد هر کت او نخواست عزیز	۴۹
		۱۹۶					ای شاه ز ساقیان بزمت آن رنگرزان جرعه در کاس	۵۰
۱۷۸ (صریح کنم)		۱۲۸	۷۴		۱۰۴		سدید بیهقی ای ... هان تمام کنم کی ... چه و ازان چند و در کجا و چه کس	۵۱
۱۹۲	۱۲۵	۱۲۲	۷۴	و	۱۰۳ ۱۰۴		سبز خنگی که بارگیر من است یاذ واله شود ز رفتارش	۵۲

						۱۶۳	۵۳	گر مقصر شدم ز خدمت تو بد مکن بر رهی کمائی خویش (بررسی شود): در دیوان سنایی)
و	۱۹۰ ۱۹۱	۱۱۰	۱۳۲ و ۱۳۳	۷۲		۹۷	۵۴	صاحب این موفق سبعی هست از جمله خراسان طاق
		۱۲۷		۶۶			۵۵	انوری رفت و آرمید و گزید بر سرای پلید عالم پاک
	۱۹۱ (پسر چیره) (دوستر دارد کوزه خود)	۱۱۵	۱۳۶	۷۲		۹۹	۵۶	پسر خیره گر آتش خورد از کوره تو دوست تر دارد کز کوزه خورد آب زلال
			۱۳۷				۵۷	خرمن جود تو نیمایند گر قضا از سپهر سازد کیل
	۱۸۱		۱۳۵	۶۱		۲ج۷	۵۸	دلم از کار این فلک بگرفت که نه عقدش به موضع ست و نه حل
			۱۳۹	۷۳			۵۹	بدیع نابدیع ای سرد قواد چو دیدم روی تو ماتم گرفتم
			۱۱۵	۷۰			۶۰	قاصد خویش را فرستادم به تو مهتر پیامکی دادم
			۱۳۴	۷۵		۲ج۶	۶۱	دوش چون احمقان ز خانه خود نزد گوهرستی کاک شدم

۱۸۱ (پسر چیره)	۱۳۲	۱۲۰	۷۲	حاشیه ۹۹	۱۶۲	۶۲ پسر خیره دی به من کش گفت آن چنان خریطی که بیمارم
		۱۳۹	۷۵	۲ج۴ و مجدد ۲ج۵ و ۲ج۶		۶۳ ای خواجه تو را سری چو طاسبست مالیده چو سرخ روی محکم
		۱۵۲	۷۱			۶۴ م بدین ... چو پیش درمانم می‌ندانم که چیست درمانم
۱۵۷		۱۲۷	۷۶	حاشیه ۲ج۴	۱۶۱	۶۵ موی رویاه خواستم از تو به شعر تا زمستان به خود فراز کنم
۱۹۳		۱۳۹	۷۲	۹۹		۶۷ خواجه بر من اگر سلام کند چون قیامش کنم تمام کنم
					۱۶۳	۶۸ سرافراز اگر خدمت کرده‌ام در صدر تو آمدستم تا بران چیزی دگر افزون کنم
		۱۲۰	۶۹	۱۰۰		۶۹ ای خداوند پیش حریف ظریف دل از اندوه یار می‌شکنیم
		۱۵۴				۷۰ گفتی از بخششم چو وقت آید آستین بر کنی و دامن هم
		۱۲۳				۷۱ ز دوش باز شهابا دو سه حریف ظریف بکار ده بده‌ایم و هنوز در کاریم
حاشیه عکس ۱۵۹		۱۲۱	۷۲	۱۰۲		۷۲ روزی از بهر تماشا سوی دشت چند زن بیرون شدند از مهتران
۱۹۲ (بنگر اندر) (خلقی از آز صید)	۱۲۹	۱۳۷ بنگراز آز	۷۲	۹۰ (بنگر اندر ... خلقی از آز)		۷۳ مکن اندر علف سرای سپهر خلق آزاد صید دام جهان

			۷۳				در کرد سر ز در ملک‌الموت گفت همان جرم از من ست یا ز تو ای ... خواره زن	۷۴
		۱۵۲	۷۴	ج ۶ ۲ (شهاب بیهقی)			سدید بیهقی را دوش گفتم کی همتا نیست در فضلت بدین سن	۷۵
		۱۴۸	۷۳				مردی جماع کرده همه روز در چمن ماهی تازه خورده و جغرات پنج من	۷۶
		۱۴۵	۷۰				سعد دین اسعد آن یگانه دهر ز دو کس باذه خواستیم سه من	۷۷
۱۸۹		۱۴۷	۷۲	حاشیه ۹۸		۱۶۲	دختران و پسرانی که فلک آرد از نسل تو تا حشر برون	۷۸
۱۲۳	۸۳ و ۸۴	۱۴۲	۶۲ و ۶۳	۸۹ و ۸۸	۱۱۸		ز من به ساحت فخرالزمان که خواهد برد هزار بندگی اندر لباس گوناگون	۷۹
۱۹۱	۱۱۳	۱۴۹	۷۳				چون مگس بر سیه سپید رهی هر کجا خیزی و نشینی تو	۸۰
		۱۰۲	۷۶			۱۶۲	آن چنان شد به بخل در خواجه کی به باغ اندرون دو دراجه	۸۱
		۱۰۸	۷۰				ای ناموری که در همه عالم کس نیست چو تو کریم و آزاده	۸۲
	۱۸۴ و ۱۸۵	۱۱۷	۱۱۰	۶۹	۹۵	۱۱۲	ای فلک با کلاه‌داری خویش پیش قدرت کلاه بنهاده	۸۳
		۱۲۰	۷۲	حاشیه ۱۰۰			سرفرازا به وقت ... کرم ... عشوه در شمار مده	۸۴

			۷۵	۱۰۷	۱۲۹	۲ج۵	۸۵	خواجه بوالفتح از کمال حرص و بخل سیم حاصل می‌کند بی فایده
۱۸۵	۱۱۷	۱۰۴	۶۹	۹۱	۱۱۲	۹۱	۸۶	سعدست و خطیر کاسوی کنده هر دو به وثاق کهنه بنده
			۷۱				۸۷	ای چو لفظ تو در مکنون نه مکرمی چون تو زیر گردون نه
۱۵۳	۱۰۲ و ۱۰۳	۱۴۹	۶۴	۹۶	۱۱۴ و ۱۱۵	۹۶	۸۸	ایا پای ازان خطه بر تو کشیده که باشد زیر دست ایشان زمانه
					۱۶۴		۸۹	به حکم امتحان کردم سوالی ز هندوزاده‌ای یک هندوانه
۱۸۱	۱۲۰	۱۵۲	۷۵	۲ج۷			۹۰	قاضی تو اگر بند برادر پذیری گیری به طلب کردن این گنگ کرانه
۱۹۱	۱۱۶	۱۵۵	۷۳		۱۱۰		۹۱	به بفتح قصاب گفتم که آخر دو من گوشت کوز و جوه دو ماهه
		۱۵۵			۵۸		۹۲	ای جوادى که پیش دست و سخات هست بی‌مایه چرخ پرمایه (همان قطعه «ای جهان را دفين به دست تو در» مطلع متفاوت است)
۱۸۰	۱۱۹	۱۵۸		حاشیه ۱۰۲	۱۶۱		۹۳	چو قاضی حسن در امور قضا نیامد به از دخترش راضیه
۱۷۹	۱۱۳	۱۳۲	۷۳	۱۰۱	۱۱۰		۹۴	گویند: ستان، زنی عقیقه‌ست عافاک الله ازان عقیقه
۱۳۲	۹۰ (زعیم جره را)	۱۱۴	۷۵	۲ج۶			۹۵	زعیم خیر را ریشی ست بر گرد دهان چوانان که گویی عنکبوتی بر ... گاوی تیندستی
۱۹۱	۱۱۱	۱۱۱	۷۲	۹۷			۹۶	ای ... کلاه ... یاقوت پیوسته کلاه ... باذی
۱۸۹		۱۱۶ و ۱۱۷	۷۱	۹۰			۹۷	حمید احمد حمد را اگر ببینی بگو از طریق حرینی و یاری

			۷۵				۹۸	عمزاد دو عمزاده خریدست بری عمزادگی قدیمشان در رگ و پی
۱۸۸	۱۲۲ و ۱۲۳	۱۵۶	۷۵		۹۲		۹۹	چار کس بینی که مهجو منند گر بجویی از ثریا تا ثری
		۱۲۲ بر سپهر صیت پیدا شد ز خاک اختران تا شبانگاه ابد چار آفتاب خاوری	۶۵				۱۰۰	تا سپهرت صیت گردان شد به خاک خاوران تا شبانگاه آمدش چار آفتاب خاوری
	۱۲۸	۱۳۴	۷۳		۱۰۰		۱۰۱	دی به صحرا رفته بودم تا بر آسایم دمی با حریفی چند بوذ اندر میانشان زیر کی
۱۷۸	۱۱۳	۱۳۲	۷۳		۱۰۱		۱۰۲	کافی آن یاش را و کافش جیم چیست معنی ش کافر جافی
		۱۵۸	۷۱	حاشیه ۱۰۰			۱۰۳	بارها هان و هان برو خواندم که مده عشوه بهر دادن می
۱۹۰	۱۱۰	۱۴۶	۷۱		۹۷		۱۰۴	خداوندا صفی الدین موفق دلی کردست اکنون چون جهانی
و ۱۷۹ ۱۸۰	۱۲۷	۱۵۰	۷۴	۱۰۴ بسی می تنی			۱۰۵	رییس امین را چو بینی بگوی که گرد فضولی همی می تنی
		۱۳۰	۷۰		۱۰۱		۱۰۶	آسان چو می ستانی دشوار چون دهی گویی که کسب از تبر و تیشه می کنی

چنان‌که از جدول ۲،۲ برمی‌آید، برخی از قطعات تنها در یک دست‌نویس موجود هستند که لازم است برای صحت انتساب آن‌ها به انوری به نسخی افزون بر این نسخ هشت‌گانه مراجعه کرد، اما برخی از این قطعات در تعداد قابل توجهی از نسخ کهن درج شده‌اند و بررسی سبک‌شناسی آن‌ها نیز دلالت بر صحت انتساب آن‌ها به انوری دارد، ولی بنا به ملاحظات اخلاقی از تصحیح مدرس کنار گذاشته شده‌اند. در هر صورت، این ابیات جزئی از آثار انوری هستند و در بحث و بررسی سبکی و نقد کلیت اشعار هر شاعری باید با تمام اثر او مواجه شد تا بتوان بر اساس تمامیت متن، حکمی قطعی در مورد ویژگی‌های اثر داد. در عین حال، در حذف برخی از قطعات از تصحیح مدرس عمدی در کار نبوده و مدرس به دلیل در دست نداشتن نسخه نویافته (نظیر نسخه م که بعدها در دسترس قرار گرفت) قطعه‌ای را در چاپ خود ندارد. برای مثال قطعه:

چو قاضی حسن در امور قضا نیامد به از دخترش راضیه
فیالیه کان فی عزله و یالیها کانت القاضیه

و نیز قطعه به مطلع «به حکم امتحان کردم سؤالی ز هندوزاده‌ای یک هندوانه» که در نسخه «م» درج شده است.

دو جدول ۳،۲ و ۴،۲ در بردارنده مصراع اول قصاید و قطعاتی هستند که در نسخ هشت‌گانه مورد بررسی در این پژوهش وجود نداشتند، اما در دیوان تصحیح مدرس درج شده‌اند. با مراجعه به نسخ مورد استفاده مدرس رضوی که در پاورقی مربوط به هر شعر ثبت کرده است، درمی‌یابیم بخش قابل توجهی از این اشعار ناموجود در نسخ کهن، از نسخه‌های پس از قرن ۹ وارد دیوان انوری شده‌اند؛ برای مثال قطعه «دیده جان بوعلی سینا» در نسخه‌های سال ۱۰۲۳، ۱۰۱۴، ۱۲۶۶ و چاپ مغلوپ هند سال ۱۸۹۷ درج شده است و در هیچ‌یک از نسخ کهن مورد بررسی یافت نشد.

این قصاید و قطعات چون در نسخه‌های جدیدتر آمده‌اند، حتماً باید از نظر سبک‌شناسی و نسخه‌شناسی، بیشتر بررسی شوند؛ زیرا این نسخه‌ها از نظر تاریخی فاصله زیادی با زمان زیست انوری دارند و به همین دلیل منشأ انتساب اشعار دیگران به انوری هستند.

۱.	ای داده به دست هجر ما را
۲.	چون وقت صبح چشم جهان سیر شد ز خواب
۳.	ای سخا را مسبب الاسباب
۴.	گشت از دل من قرار غایت
۵.	ملک اکنون شرف و مرتبه و نام گرفت
۶.	اکنون که ماه روزه به نقصان درافتاد
۷.	طبعم به عرضه کردن دریا و کان رسید
۸.	هندویی کز مژگان کرد مرا لاله قطار
۹.	ای در هنر مقدم ایام روزگار
۱۰.	شب و شمع و شکر و بوی گل و باد بهار
۱۱.	آب چشم گشت پر خون ز آتش هجران یار
۱۲.	ضیا دولت و دین خواجه جهان منصور
۱۳.	مقدری نه به آلت به قدرت مطلق
۱۴.	تا آمد از عدم به وجود اصل پیکرم
۱۵.	ای فخر همه نژاد آدم
۱۶.	با خاک در تو آشنایی
۱۷.	ای جهان خاتم جان بخش ترا زیر نگین
۱۸.	چو شمع روز روشن از ایوان آسمان
۱۹.	ای به نیک اختر شده هم سلف سلطان جهان
۲۰.	در آمد موبک عید همایون
۲۱.	آمده به سلامت بر من ترک من از راه
۲۲.	ای ملک را مبارک پادشاه
۲۳.	ای نهال مملکت از عدل تو بر یافته
۲۴.	زهی کارت از چرخ بالا گرفته

۱.	دیدۀ جان بوعلی سینا
۲.	انوری چون خدای راه نمود
۳.	نزد طیب عقل مبارک قدم شدم
۴.	سمند فخر دین فاخر ز فخرت مفتخر بادا
۵.	آفتاب سخا حمیدالدین (نفیسی ندارد)
۶.	ای بر عقاب کرده تقدم ثواب را
۷.	خطابی با فلک کردم که از راه گشتی
۸.	گفت با خواجه یکی روز ازین خوش مردی
۹.	خدایگانا مهمان بنده بودستند
۱۰.	زهی نم کرمت در سخا بهارانگیز
۱۱.	ای سروری که از گل دل قامت قلم
۱۲.	به خدایی که در ولایت غیب
۱۳.	ای کریمی که در عطا دادن
۱۴.	به خدایی که از کمان قضا
۱۵.	فریدالدین کاتب دام عزه
۱۶.	شاهها بدان خدای که بر دست قدرتش
۱۷.	به خدایی که با بزرگی او (نفیسی ندارد)
۱۸.	بدان خدای که در جست‌وجوی قدرت او
۱۹.	عاقلا از سر جهان برخیز
۲۰.	دوش مهمان خواجه‌ای بودم
۲۱.	گشته‌ام بی‌نظیر تا که تو را (نفیسی ندارد)
۲۲.	تا مشقت ره طاعت نبرد هرگز گفت (نفیسی ندارد)
۲۳.	ای بزرگی که جود بحر محیط
۲۴.	با خرد گفتم که دستور جهان (نفیسی ندارد)
۲۵.	انوری را ز حرص خدمت تو (در اقدم قطعه جداگانه‌ای نیست و انتهای شعر «ای به همت بر آفتاب دست» است)
۲۶.	هر آن‌گه که چون من نیایم نخوانی
۲۷.	بهشت را چه کنی عرضه بر قلندریان
۲۸.	بو طیب آنکه سرد و جفا کرد مرا
۲۹.	نیامدست مرا خوبستن دگر مردم
۳۰.	با فلک دوش به خلوت گله‌ای می‌کردم
۳۱.	کیمیایی تو را کنم تعلیم
۳۲.	نیست یک تن در همه روی زمین
۳۳.	چاشنگه در شهر مرو آن نامور فخر زمان
۳۴.	سراجی ای ز مقیمان حضرت ترمذ
۳۵.	نیز مدح و غزل نخواهم گفت

۳۶.	ای خواجه رسیدست بلندیت به جایی
۳۷.	هزار مدح شکر طعم وصف تو گفتم
۳۸.	اندرین عصر هر که شعر برد
۳۹.	آن خداوندی که سال و ماه را
۴۰.	اگر بخت یاری دهد چون منی را
۴۱.	به خدایی که کوه و دریا را
۴۲.	به خدایی که آب حکمت او
۴۳.	به خدایی که در سپهر بلند
۴۴.	مرکب من که داده شه بود
۴۵.	مقبلی آنکه روز و شب ادبار
۴۶.	به خدایی که بی شناس مقیم
۴۷.	دعاگو اسبکی دارد که هر روز
۴۸.	خداوندا رهی را شاهدهی هست
۴۹.	خداوندا حریفان آمدستند
۵۰.	بسا سخن که مرا بود وان نگفته بماند
۵۱.	آن بزرگانی که در خاک خراسان خفته‌اند
۵۲.	ایمنی را و تندرستی را
۵۳.	سرورا از می سخاوت تو
۵۴.	یکی و پنج و سی و زیست نیمی
۵۵.	دوستی در سمر کتابی داشت
۵۶.	بیخ دو غماز برانداختند
۵۷.	به خدایی که دست قدرت او ناوک مجری قدر فکند
۵۸.	ای کریمی که رای همت تو
۵۹.	دوستی گفت صبر کن ایراک (در اشعار سنایی دیدم)
۶۰.	به خدایی که قدر قدرت او
۶۱.	پس دریده بریده پیشی چند
۶۲.	خدا یگانا آنی که دوستدارانت
۶۳.	خسروا آب آسمان نشود
۶۴.	کسی را که بدمست باشد
۶۵.	گفتم تو را مدیح دریغا مدیح من
۶۶.	ای خاک درت سرمه شده چشم ولی را
۶۷.	ای بزرگی که رای روشن تو
۶۸.	بر کار جهان دل منه ایرا که نشاید
۶۹.	اگر انوری خواهد از روزگار
۷۰.	خسروا اصطبل معمورت که آن معمور باد
۷۱.	ای برادر پند من بشنو اگر خواهی صلاح
۷۲.	ای بر قد تو راست قبای سخا و جود

۷۳.	با خار قناعت از بسازی
۷۴.	من و سه شاعر و شش درزی و چهار دبیر
۷۵.	با یکی مزاح و دو خنیاگر و سه تا حریف
۷۶.	باده خوردن به ساتکینی در
۷۷.	هر کس که جگر خورد و به خردی هنر آموخت
۷۸.	به خدایی که در مشیت او
۷۹.	اثر خشمش از نوش پدید آرد نیش
۸۰.	روزم از روز بهتر است اکنون
۸۱.	چهار چیز همی خواهم از خدای تو را
۸۲.	دی از کسان خواهه بکردم یکی سؤال
۸۳.	صاحباً بهر رهی یک قدری می بفرست
۸۴.	شب سیاه به تاریکی از نشینم به
۸۵.	دوش دور از تو ای مدبّر عقل
۸۶.	به خدایی که کرد گردون را
۸۷.	ایا کان مروت صدر والا
۸۸.	جامه ارزق همی پوشی و نزدیک تو نه
۸۹.	ای بزرگی که شد دل و رایت
۹۰.	غذای روح بود باده رحیق‌الحق
۹۱.	مرگ ازان به که مرا از تو خجل باید بود
۹۲.	تکلف میان دو آزاده‌مرد
۹۳.	شعری بسان دیبه زررفت یافتم
۹۴.	به خدایی که عقل کلی را
۹۵.	به جز تو در دو گیتی کس ندیدست
۹۶.	در آینه چون نگاه کردم
۹۷.	اگر بیایی و من بنده را دهی تشریف
۹۸.	خدایگانا سالی مقیم بنشستم
۹۹.	ای کمال زمان بیا و بین
۱۰۰.	جایی که من نشینم بیکار کی نشینم
۱۰۱.	مکوش تا بتوانی به جنگ و صلح گزین
۱۰۲.	شود زیادت شادی و غم نقصان
۱۰۳.	ای از برادر و پدر افزون دو بار صد
۱۰۴.	لنگ خواهی مرا روا باشد
۱۰۵.	به خدایی که قایمست به ذات
۱۰۶.	خداوندا همی خواهم که از دل
۱۰۷.	ای ز نور شرایخانه تو
۱۰۸.	چو غزینی به محشر زنده گردد
۱۰۹.	کم عیالی سعادت‌ست که مرد

۱۱۰.	روی بخت خواجه خرم همچو گل
۱۱۱.	به خدایی که ذات لم یزلش
۱۱۲.	چاکر ز روی عجز سؤالی همی کند
۱۱۳.	شب تاریک و باد سرد و ابر تند و بارنده
۱۱۴.	به نزدیک خواجه بدم چند روز
۱۱۵.	شهاب دولت و دین ای کسی که هست مدام
۱۱۶.	ای بر سر سروان یگانه
۱۱۷.	مرادی یاسمن پیغام داده است
۱۱۸.	منم امروز و شاهدی زیبا
۱۱۹.	ای ز قدر تو آسمان در گو
۱۲۰.	ای آنکه جویبار جهان از نهال جود
۱۲۱.	چنان زندگانی کن ای نیک‌رای
۱۲۲.	بر آفتاب حوادث بسوزم اولی‌تر
۱۲۳.	یا رب بده مرا بدل نعمتی که بود
۱۲۴.	سرخس از جور بی‌آبی و آبی
۱۲۵.	شها چون پیل و فرزین شه پرستم
۱۲۶.	مرا سعد دین داد پیراهنی
۱۲۷.	عادت کن از جهان سه خصلت را
۱۲۸.	به خدایی که ذات بی‌چونش
۱۲۹.	آنی که گر بخواهی از اقبال و سروری
۱۳۰.	صبر کن تا زمانه خو نشوی

۳. نتیجه

طبق بررسی‌های صورت گرفته در این مقاله، ۱۰۵ قطعه در نسخ مورد بررسی وجود دارند که در تصحیح مدرس رضوی ثبت نشده‌اند و ۲۴ قصیده و ۱۳۰ قطعه در تصحیح مدرس رضوی به نام انوری ثبت شده‌اند که در هیچ کدام از نسخ مورد بررسی درج نشده بودند. دقت در ویژگی‌های زبانی، ادبی و فکری این اشعار و نیز صحت و اصالت نسخ کهن مورد بررسی، انتساب یا عدم انتساب این اشعار را به انوری اثبات و ضرورت تصحیح مجدد دیوان انوری را تأیید می‌کند. دو دلیل کلی برای اشعاری که در تصحیح مدرس وارد نشده بودند، می‌توان بیان کرد: ۱. مباحث اخلاقی و عرفی که منجر به حذف و سانسور اشعاری که مسلماً از آن انوری بودند شد. ۲. نسخه اساس مدرس رضوی در تصحیح دیوان انوری نسخه فاتح استانبول بود که با وجود این که نسخه قابل توجه و حائز اهمیتی است، اما اعمال سلیقه کاتب و اشتباهات ضبط او در این دست‌نویس مشهود است. از این رو، ضرورت بررسی مجدد و تأمل ژرف در باب بررسی دست‌نویس‌های کهن دیوان انوری و ضبط روشمند و تصحیح انتقادی این اشعار احساس می‌شود.

منابع

- انوری ابیوردی، اوحدالدین (۶۸۰ ق)، نسخه خطی دیوان انوری، دست‌نویس شماره ۱۳۵۰۳ کتابخانه مجلس.
- انوری ابیوردی، اوحدالدین (بی‌تا)، نسخه خطی دیوان انوری، شماره ۴۱۱۳ کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران.
- انوری ابیوردی، اوحدالدین (۶۹۲ ق)، نسخه خطی دیوان انوری، شماره ۳ / ۲۳۴ کتابخانه مینوی.
- انوری ابیوردی، اوحدالدین (۶۹۵ ق)، نسخه خطی جنگ هفده شاعر، شماره ۸۷۸۳۴ کتابخانه مجلس.
- انوری ابیوردی، اوحدالدین (۶۹۹ ق)، نسخه خطی دیوان ده شاعر، شماره ۱۰ / ۲۴۸، کتابخانه مینوی.
- انوری، اوحدالدین (۷۰۸ ق)، نسخه خطی دیوان انوری، کتابخانه فاتح استانبول، فیلم شماره ۵۱-ف کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران.
- انوری ابیوردی، اوحدالدین (۷۵۹)، نسخه خطی دیوان انوری، شماره ثبت ۲ / ۲۴۰، کتابخانه دانشگاه تهران.
- انوری ابیوردی، اوحدالدین (۷۸۵ ق)، نسخه خطی دیوان انوری، شماره ثبت ۸۶۵۵۴ کتابخانه مجلس شورای اسلامی.
- انوری ابیوردی، اوحدالدین (۱۳۳۷)، دیوان اشعار، به کوشش سعید نفیسی، تهران: مؤسسه مطبوعاتی پیروز.
- انوری ابیوردی، اوحدالدین (۱۳۶۴)، دیوان اشعار، تصحیح: محمدتقی مدرس رضوی، چاپ دوم، تهران: علمی و فرهنگی.
- ذبیحی، رحمان (۱۳۹۵)، «تصحیح انتقادی ابیاتی از دیوان انوری»، متن‌شناسی ادب فارسی، دوره جدید، ش ۳، پیاپی ۳۱، ۸۰-۶۷.
- ذبیحی، رحمان (۱۳۹۸)، «اشعار نویافته از انوری»، نامه فرهنگستان (۳) ۱۷، ۱۰۸-۹۳.
- شریفی صبحی، خاتمی‌پور (۱۳۹۲)، «اشعار نویافته در جنگ خطی ۹۰۰ مجلس»، متن‌شناسی ادب فارسی، دوره جدید، س ۵، ش ۱، ۶۰-۴۵.
- شریفی صبحی، محسن و مهدخت پورخالقی چترودی (۱۳۹۱)، «اشعار نویافته از انوری در نسخه‌ای کهن»، جستارهای ادبی، ش ۱۷۹، ۴۳-۱۹.
- شفیعی کدکنی، محمدرضا (۱۳۹۴)، مفلس کیمیا فروش، چاپ ششم، تهران: سخن.
- کریمی، محمدحسین؛ محمدرضا امینی و حمیدرضا کوثری (۱۳۹۲)، «قصاید انوری و لزوم تصحیح تازه از آن‌ها»، شعرپژوهی (بوستان ادب) (۴) ۵، پیاپی ۱۸، ۱۵۰-۱۳۵.
- منصوری، مجید (۱۳۹۵)، «تصحیح بیت‌هایی از دیوان انوری ابیوردی براساس دست‌نویس مورخ ۶۸۰ ه. ق کتابخانه مجلس»، متن‌شناسی ادب فارسی، دوره جدید، ش ۲، پیاپی ۳۰، ۱۲۰-۱۰۹.
- نورایی، الیاس و محمدامین احمدپور (۱۳۹۵)، «نقد و بررسی تصحیحات پیشین دیوان انوری»، آینه میراث، ش ۵۸، ۳۷۲-۳۵۵.